

УДК 371.13

БЕЛІКОВА О.А.

м. Кривий Ріг

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО МУЗИКАНТА-ПЕДАГОГА

Автор статті висвітлює сучасні наукові підходи (культурологічний, аксіологічний, просвітницький) до професійної підготовки майбутнього музиканта-педагога.

Ключові слова: музична педагогіка, наукові підходи, професійна підготовка музиканта-педагога.

Особлива роль у державотворчих процесах, що відбуваються в Україні на межі ХХ–ХХІ століть в сфері освіти, належить системі мистецької освіти як специфічної освітньої галузі. Кардинальні зміни соціально-економічного стану країни передбачають суттєві зміни професійної підготовки фахівця, у тому числі й в музично-педагогічній сфері. Це потребує всебічного осмислення. В зв'язку з цим особливої актуальності набуває вивчення наукових підходів до професійної підготовки фахівця музично-педагогічної сфери.

Демократизація та гуманізація нашого життя поставили гостро питання про переведення освітніх процесів на особистісно-ціннісну основу.

Аналіз останніх публікацій з поставленої проблематики свідчить про те, що на шляху реформування музично-педагогічної освіти, професійної підготовки, науковці (О. Олексюк, О. Рудницька, О. Ростовський, Г. Падалка, М. Ткач, О. Щолокова, І. Арановська, Г. Щербакова, О. Ільченко, Я. Сверлюк та ін.) все частіше звертають увагу на розвиток особистості педагога, актуалізуючи використання нових підходів до професійної підготовки фахівця. Саме тому, метою даної статті є висвітлення основних наукових підходів до професійної підготовки майбутніх музикантів-педагогів.

Для появи фахівців, які гостро відчують музично-педагогічне сьогодення, готові взяти на себе відповідальність, враховують реальні умови при використанні програм та методичних рекомендацій, діалектику ситуацій, що виникають в ході живо-

го навчально-виховного процесу, під час професійної підготовки необхідно надати пріоритет не знанням, так би мовити позитивістського характеру, а знанням дещо іншого призначення. Їх виділяють «відштовхування від уже існуючих результатів у напрямку до витоків пізнання, особистий дотик та переживання людиною значущого, що постає у вигляді метафор, порівнянь, аналогій, тобто специфічне знання про світ, осмислене розуміння. Іншими словами, це знання, що забезпечує людині можливість її зустрічі із культурою, відкриває ... двері у світ трансцендентного, існуючого за межами свідомості, а отже, знання, які обертаються на «зростання душі». Отже сьогодні пріоритет в навчально-вихованому процесі майбутнього педагога, зокрема музиканта-педагога, має бути відданий на навчання людей конструктивному мисленню та розвитку їхніх сутнісних сил. [7, с. 56]

Сучасна освітянська ситуація характеризується якісними змінами, що відбуваються в цій сфері. Специфіка таких змін обумовлена перш за все тенденцією пов'язувати призначення людини з її освітою. Відомо, що певний вид творчості, яким є музично-педагогічна діяльність, є проявом самоактуалізації та самореалізації особистості, оскільки важливим є те, який особистий сенс вкладається педагогом в такі важливі для музичного виховання поняття як художній образ, інтонація, естетичне сприйняття мистецтва, в чому гуманізм і краса музики, її соціальна значущість тощо.

Прагнення людини до самореалізації як одна з істотних сторін обговорюваної проблеми розглядається в працях філософів і психологів В. Франкла, Л. Лопатіна, М. Беряєва, Л. Шестова, письменників Л. Толстого, А. Чехова. Дослідники К. Роджерс, Ш. Бюлер, Г. Олпорт виділяють думку про те, що реалізація особистістю свого сенсу пов'язана з розвитком творчості і досягненням психічної зрілості. Ця проблема безпосередньо передбачає розробку питань про роль професійної підготовки в становленні і реалізації сенсу життя. Саме підготовка до професійної діяльності забезпечує набуття базових знань, вмінь, навичок і практичного досвіду.

У науковій літературі професійна діяльність розглядається як професія тобто як рід трудової активності людини, що володіє комплексом спеціальних теоретичних знань і практичних

навичок, набутих в результаті спеціальної підготовки, досвіду. Під професійною педагогічною діяльністю розуміють особливий вид суспільно корисної діяльності людей, яка свідомо спрямована на підготовку молодого покоління до життя в нових економічних та соціокультурних умовах. [6, с. 3]

Професійна підготовка фахівця здійснюється за типовими програмами, єдиними навчальними планами, у відповідності до Державних стандартів освіти. Професійну підготовку визначають як «сукупність спеціальних знань, навичок і вмінь, якостей, практичного досвіду і норм поведінки, які забезпечують можливість успішної роботи з певної професії, а також як процес відповідних знань» [15]

Розкриваючи підходи до професійної підготовки майбутнього музиканта-педагога, означимо серед них провідний, а саме – впровадження гуманістичних принципів освіти, що звертає особливу увагу на культурно-художній розвиток особистості.

Гуманістична концепція є теоретичною основою розробки стратегії сучасної освіти, про що свідчать основоположні документи: Конституція України, Закон України «Про освіту», національні програми «Освіта (Україна XXI століття)», «Діти України», цільова комплексна програма «Вчитель», Національна доктрина розвитку освіти в Україні та ін., включає в себе визнання особистості як найвищої цінності, її права на свободу, творчу діяльність. «Свобода особистості є вивільнення її від влади нижчих цінностей, що визначаються матеріальними потребами, на користь вищих (духовно-моральних) цінностей, що зберігають гідність особистості» [5, с. 3]. Через це виникла необхідність ідентифікувати педагогічне знання та досвід не з традиціями суспільно-ідеологічних дисциплін, а з позиції загальнолюдських наук у відповідності до цінностей, що належать до гуманістичної людської природи та досвіду.

Як відомо, професійна діяльність музиканта-педагога включає в себе музичну діяльність. Остання відзначається різноманітністю щодо рівня «науковості», майстерності, художньої якості продукту. Якісні характеристики музичної діяльності залежать від глибин опанування індивіда музичного мистецтва та від рівня якості професійної музичної освіти.

Музична діяльність виступає у різних проявах і неможлива без вихідного емоційно-образного оформлення, що визначає

подальше заглиблення, «занурення» в новий музичний зміст, тобто сам процес пристрасного судження про музику. План суб'єктивних відносин постає як центральний в актуальних умовах музичної діяльності [13]. Іншими словами, музична діяльність як реалізоване, актуальне ставлення людини й музики в своїй основі передбачає домінуючу роль суб'єктивного фактора як джерела свого існування.

Таким чином, в плані детермінації процесу музичної діяльності, складається особливе відношення «зовнішнього» та «внутрішнього», суб'єкта та об'єкта. Саме тому музичну діяльність характеризує пріоритет суб'єктивного фактора, що визначає її (музичну діяльність) як діяльність індивідуальну, а особистість не просто внутрішньо відбиває зовнішню музичну дію, а стає носієм активності музичного дійства, внутрішньою причиною її існування.

Отже, музична дія по відношенню до особистості переводить акцент з зовнішнього на рівень суб'єкта, рівень опосередкування цієї дії особистістю. Таким чином, надання визначної ролі особистості в музичній діяльності, а особливо в музично-педагогічній, визнає за нею (особистістю) право визначати власну траєкторію свого музичного, музично-педагогічного розвитку, вибудовуючи власну систему цінностей, переконань, простір педагогічної взаємодії, що розглядається в сучасній музичній педагогіці як принциповий фактор гуманізації освіти, зокрема музичної.

В науці виділяють наступні підходи до професійної підготовки музиканта-педагога (вчителя музики), а саме: культурологічний (І. Зязюн, О. Рудницька, О. Шевнюк, О. Щолокова); аксіологічний (О. Олексюк, Г. Падалка, В. Петрушин); акмеологічний (Н. Кузьміна, Н. Гузій, В. Іщенко, І.І. Драч, І.М. Драч); дидактичний (Л. Арчажникова, О. Ростовський, В. Шульгіна); просвітницький (І. Арановська) та ін. Розкриємо деякі з них.

Основу *культурологічного підходу* до змісту освіти становить ідея про надання освіті «культурно-дійового» характеру, рис «культурного акту», що направлений на створення умов для осмислення змістовного компонента даної культурно-освітньої форми, оскільки лише в ній зберігається та розвивається, відтворюється та передається накоплений культурний досвід. Породження значущості як процес пошуку «змістоутворюючої

основи життя», «особистісного змісту, значення», «переосмислення», віднаходження «значення-для-себе»... створює один з центральних універсальних механізмів реалізації ідеї культурологічної направленості змісту освіти. [4, с. 22-23]

О. Щолокова, вивчаючи питання фахової підготовки майбутнього вчителя музики з позицій культурологічного підходу, відзначає його необхідність та обґрунтованість, особливо виділяючи її художньо-творчий компонент, котрий, крім спеціальних музичних, музично-педагогічних, музично-психологічних знань, полягає у володінні елементами акторської майстерності, композиційно-режисерськими вміннями, музично-творчою імпровізацією. [14]

Б. Критський, досліджуючи теорію і практику підготовки вчителя музики, розкриває суть культурологічного підходу. А саме, у культурній парадигмі освіти духовно-практичне відношення виступає у формі «причетності» людини до світу як єдинородному з ним. Ця «причетність» людини до того, що відбувається навколо нього стає умовою прояву цілісності, мислимої як гармонія людини з самою собою. Вона окриляє людину, його особиста дія стає джерелом етичної активності. [8]

Проте, відмова від культурної парадигми приводить до порушення цілісності освітнього процесу, відбувається його інтелектуалізація, домінують технократичні мотиви, технократичне мислення.

Культурна парадигма тяжіє до побудови відкритих систем освіти, розсовуючи межі вибору, дозволяючи людині самій шукати відповіді на питання, що хвилюють її. Вона стає основою інтеграційних процесів в освіті, підпорядковувавши їх завданням формування особистості учня, що спричиняє за собою зростання ролі рефлексії, партнерських відносин, застосування методів діалогічного спілкування. [8, с. 4]

Культурологічний підхід розглядає музичну освіту як модель культури, забезпечуючи її гармонійність та цілісність. Культурна парадигма музичної освіти є за своєю природою поліфонічною, зазначає Б. Критський, їй притаманний діалог різних художніх течій і напрямів, обумовлений комунікативними функціями музичного мистецтва (О.А. Апраксина, Д. Кабальовській і ін.). «Специфіка професійно орієнтованої підготовки вчителя музики ґрунтується на досвіді організації, управління

спільною учбово-музичною діяльністю по оволодінню освітніми текстами, де процеси комунікації, соціальної активності студента переплітаються з рішенням художньо-мистецьких завдань». [8, с. 5] У зв'язку з цим особливого значення в процесі професійної підготовки музиканта-педагога набувають здібності прочитання тексту, його змісту та інтерпретації.

В цьому контексті певну увагу заслуговують роботи, присвячені розкриттю змісту музичного тексту та його інтерпретації як творчому переосмисленню заданого композитором тексту (Г. Москаленко, Б. Критский, М. Арановского, В. Холоповой, Л. Казанцева и др.)

Наступним підходом в розкритті заявленої теми є перехід до педагогічної аксіологізації (Б. Гершунський, М. Розов, З. Равкін, В. Сластьонін, Г. Щербакова та ін.). Підкреслимо, що за останні роки з'явилися спеціальні дослідження, що дають змогу виділити педагогічну аксіологію в самостійну науку, систему, що вивчає педагогічні цінності (А. Булінін, І. Ісаєв, М. Розов, В. Сластьонін, Г. Чижакова, Е. Шиянов та ін), і яка володіє значним прогностичним потенціалом як конструктивна наука, що відображає потреби сучасної соціокультурної ситуації.

Поняття «педагогічна аксіологізація» досліджує цінності освіти як смислоутворюючі підстави людського буття, як такі, що задають направленість умотивованості людського життя, діяльності та конкретним вчинкам. [12, с. 22]

На думку М. Розова, взаємодія аксіології та освіти оперує історично визначеними орієнтирами в рамках створення ціннісних систем в суспільній свідомості. Згідно даному тезису, під «аксіологічним» слід розуміти системно-ціннісний підхід, що ґрунтується на «традиційних» і «нових» системах цінностей освіти, і являє собою головний пункт співвіднесення нових підходів до підготовки фахівця. [9, с. 154]

Ціннісний підхід до обґрунтування освіти передбачає встановлення спільної мови цінностей для самих різних позицій та світоглядів, що претендують на обґрунтування освіти. Якщо в цих світоглядах використовуються інші поняття (наприклад, авторитети, святині, культурні символи, класові та національні інтереси та ін.), то принцип ціннісного обґрунтування стверджує можливість реконструкції цих категорій як цінностей без будь-якої зміни змісту даної дефініції, щоб суперечило взаємо

порозумінню та продуктивним дискусіям про обґрунтування освіти, співпраці в постановці та підтримці реальних систем освіти. [10, с. 26]

Н. Асташева стверджує, що аксіологічний підхід полягає у тому, що освіта розглядається як фундаментальна основа джерела створення у суб'єкта уявлень про істині та хибні цінності в різних сферах життєдіяльності. [2, с. 73-77]

З. Равків вважає, що аксіологічний підхід полягає у тому, що цінності (такі як: ціль, умова, підстава розвитку освіти в цілому) утворюють фундамент будь-якої педагогічної системи. Саме такий підхід може розглядатися як зв'язуючий компонент між теорією та практикою педагогіки. Тому, аксіологічний підхід дає змогу встановити взаємозв'язок професійної успішності педагога з рівнем розвитку вітчизняної системи цінностей освіти, та указати на перспективні напрямки розвитку ціннісних переваг майбутніх педагогів. [3, с. 29-30]

В основі уявлень про призначення освіти лежать категорії відтворення та розвитку. Загальна нормативна направленість освіти виявляється за допомогою ідейної спадщини європейської педагогічної традиції, сучасних ідей культурології та системного підходу. До передумов цінностей освіти належать сучасні уявлення про людину, суспільство й культуру, про вищу школу як тип освітніх систем, про різні системи гуманітарної освіти. На цій основі М. Розов виділяє освітні цінності для вищої школи: 1) відповідальність за загальнозначущі цінності; 2) загальна культурна компетентність; 3) вільне ціннісне самовираження; 4) особистісна само актуалізація в культурі та житті. [11, с. 31] Дана система цінностей відображає основні ідеї та напрями західної та вітчизняної філософсько-педагогічної думки та має інтегруюче та систематизуючі значення.

Аксіологічні характеристики професійної підготовки майбутніх музикантів-педагогів багато в чому визначається соціокультурними умовами розвитку суспільства, тими ціннісними орієнтирами, що визнаються пріоритетними і складають основу педагогічного світогляду. На сучасному етапі розвитку мистецької освіти, зокрема музичної, глибокому переосмисленню піддаються існуючі цінності та переконання як такі. Добре відомо, що від того, які ідеали, цінності та переконання будуть сформовані у самого педагога, буде залежати які ціннісні орієн-

тири та переконання будуть домінувати в свідомості педагога, а значить згодом і в суспільній свідомості. Виняткове місце в даній ситуації займає музика, оскільки музика, як вид мистецтва, не лише розкриває для людини всю гамму загальнолюдських цінностей, але й допомагає вибудовувати власну систему цінностей, про що свідчать дослідження О. Олексюк, М. Ткач, В. Смікал, Г. Падалки, О. Рудницької, С. Ніколаєва, І. Арановська, Г. Щербакова і ін.

Методологічні підстави дослідження проблеми світогляду музиканта-педагога як системи цінностей робить в своєму дослідженні Б. Целковніков, детально зупиняючись на філософському, загальнонауковим, художньому і загально педагогічному аспекті проблеми, що вивчається. У роботі «Світогляд педагога-музиканта: у пошуках сенсу» автор звертається до суті світоглядних переконань вчителя музики, до архітектоніки і функцій їх, а також обґрунтовує теоретико-методичну модель організації процесу становлення світоглядних переконань вчителя музики.

Г. Щербакова визначає функцію музично-педагогічної аксіології, що несе в собі нове осмислення музично-педагогічної освіти як єдиного комплексу, що перетворює систему знань (світобачення) через ціннісне відношення і ціннісне осмислення (світовідчування) в світогляд як систему цінностей. Аксіологічний підхід дозволяє усвідомити, що отримання системи цінностей в музично-педагогічному процесі надає майбутньому вчителю музики фундамент для будівництва творчого професійного світомоделювання, тобто подальшого формування музично-педагогічного простору відповідно виробленим світоглядним переконанням й ідеалам.

Слідуючий підхід – просвітництво в професійній музичній діяльності. На цьому зауважує І. Арановська, датуючи його виникнення поч. 30–40-х роки ХХ ст. «Тенденція науково-теоретичного відношення до музичного мистецтва, стала основою нового педагогічного мислення. Це знайшло своє вираження в так званому просвітницькому підході, який пов'язаний із затвердженням визначальної ролі в музичному вихованні «об'єктивного» музично-звукового чинника». [1, с. 161]

Основою цього підходу є положення, згідно якому музика спочатку постає перед людиною як предмет, що утілює в собі об'єктивні духовні цінності. Стратегія такого підходу визначає

і тактику: знаходження «одиниць» музики як предмету, вибудовування музичного репертуару, а також попутне рішення питань «технології» музичного мистецтва, таких як певних навиків, здібностей, знайомство з основами теорії музики, музичною формою і таке інше.

Не дивлячись на те, що в одних методичних роботах головна увага приділяється розвитку навиків і здібностей, в інших – знання історії музики, в третіх – дидактиці освоєння музичної культури, в цілому у всіх цих роботах, зазначає І. Арановська, вищою точкою музично-педагогічного процесу, його ідеалом є широта музичного кругозору особистості. Подібний просвітницький підхід до певної міри близький психолого-педагогічним дослідженням у області пізнавальних процесів, які знайшли втілення у ряді загальноосвітніх методик, де чинник пізнавальної активності суб'єкта є таким визначальним, а логіка вченої діяльності – це «рух за логікою об'єкту».

Таким чином, в пропонованій роботі ми мали за мету висвітлити декілька підходів (культурологічний, аксіологічний, просвітницький) до професійної підготовки майбутнього музиканта-педагога. Огляд цих підходів дає можливість підкреслити, що їх впровадження в навчально-виховному процесі дасть можливість реалізуватися особистісному відношенню (через прочитання навчально-методичний, музичних текстів, їх інтерпретацію, моделювання педагогічних ситуацій тощо), що з одного боку, обумовлене предметом музичної діяльності, а з іншого – цільовими установками професійної підготовки майбутнього музиканта-педагога.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арановская И.В. Эстетическое развитие личности и его роль в современном музыкально-педагогическом образовании (методологические основы): Монография. – Волгоград: Перемена, 2002. – 257 с.
2. Асташева Н.А. Ценностные ориентации личности современного учителя // Ценностные ориентации в сфере педагогического образования: история и современность/ Отв.ред. З.И.Равкин. – Т 2., М: ИТО и ПРАО, – 1995. – С. 73-77.
3. Булынин А.М. Эволюция ценностей высшего педагогического образования: Автореф.дис... док.пед.наук. – М., 1998. – 40с. – С. 29-30.

4. В. Руденко, Н. Руденко. Личностный смысл как основание культурологического подхода к проектированию содержания образования // Педагогика высшей и средней школы: Сб. науч. работ / гл. ред. – проф. Буряк В.К. – Кривой Рог: КГПУ, 2003. Вип.6. – С. 22-23.
5. Гущина Н.А. Аксиологические основы отечественного образования как фактор формирования профессионально-ценностных ориентаций будущего учителя: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Калуга, 2004. – 32 с.
6. Дубасенюк О.А. Професійна педагогічна діяльність: сутність та сучасні підходи // Професійна підготовка педагогічних працівників: Науково-методичний збірник / За ред. докт. пед. наук О.А. Дубасенюк та докт. пед. наук Л.П. Пуховської. – Київ-Житомир: Житомир. держ. пед. ун-тет, 2000. – 270 с. – С. 3.
7. Ковальчук В. Професійна та світоглядно-методологічна підготовка сучасного вчителя: модернізаційний аналіз. – Київ-Дрогобич, 2004. – С. 56.
8. Критський Б.Д. Теория и практика подготовки учителя музыки: образовательный метатекст и проблемы его педагогической интерпретации: Автореф. дис. докт. пед. наук: 13.00.02. – М., 2001. – 48 с.
9. Розов Н.С. Культура, ценности и развитие образования. (Основания реформы гуманитарного образования в высшей школе), М., 1992. – С. 154.
10. Розов Н.С. Ценностное обоснование в современном мире: – М., 193. – 38 с. – С. 26.
11. Розов Н.С. Ценностное обоснование в современном мире: Автореф. дис. ... докт. фил. наук: 09.00.11. – М., 1993. – 38 с. – С. 31.
12. Современный философский словарь / Под ред. Кемеров В.Е., М.: Панпринт, 1999. – С. 22.
13. Тарасов Г.С. Проблема духовной потребности: На материале музыкального восприятия. – М.: Наука, 1979. – 191 с.
14. Щолокова О.П. Художньо-естетична освіта майбутніх учителів. – К.: УДПУ, 1996 – 69 с.
15. Энциклопедия профессионального образования: В 3-х т. / Под ред. С.Я. Батышева. – М.: АПО, 1998. – Т. 2. – 440 с.

БЕКИРОВА О.А.

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩЕГО МУЗЫКАНТА-ПЕДАГОГА.

Автор статьи раскрывает некоторые научные подходы (культурологический, аксиологический, просветительский) к профессиональной подготовке будущего музыканта-педагога.

Ключевые слова: музыкальная педагогика, научные подходы, профессиональная подготовка музыканта-педагога.

BEKIROVA O.A.

SCIENTIFIC APPROACHES TO THE FUTURE MUSICIAN-TEACHER'S

The summary. The author of an article reveal some scientific approaches (cultural, valuable, educational) to the future musician-teacher's vocational training.

Keywords: *musical pedagogics, scientific approaches, musician-teacher's vocational training*

УДК 374.02

ДЯЧУК В.І.

ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ СТАРШОКЛАСНИКА ТА ЙОГО ПІДГОТОВКА ДО ЖИТТЄВОГО УСПІХУ

У статті розглядаються актуальні питання щодо формування життєвої компетентності особистості старшокласника, аналізується сутність та зміст життєвої компетентності як суттєвої детермінанти самореалізації, виділено сукупність ключових компетенцій, які забезпечують здатність до самореалізації, обґрунтовується доцільність цілеспрямованого формування цієї здатності саме в старшому шкільному віці.

Ключові слова: *особистість, життєва компетентність, ключові компетентності, комунікативна компетентність, соціокультурна компетентність, життєдіяльність, життєздійснення, життєвий успіх, самореалізація особистості, самовизначення.*

Особлива важливість проблеми життєвої компетентності особистості для сучасного суспільства обумовлена підвищеною динамікою і системністю соціальних змін, глобалізацією ризиків, ускладненням соціальних практик, плюралізацією життєвих стратегій і стилів. Національна доктрина розвитку освіти [4] однією з головних цілей освіти ХХІ ст. проголошує створення умов для розвитку відповідальної особистості, здатної до самоосвіти і саморозвитку, що прагне змінити на краще своє життя і життя країни. Міжнародна комісія ЮНЕСКО з питань освіти в ХХІ столітті відзначає: